

A. ΔΙΑΔΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Αριστοτέλους, Πολιτικά (Γ1, 1-2 και Γ1, 3-4/6/12)

(Το διδαγμένο κείμενο κι η μετάφρασή του δε δίνονται λόγω οικονομίας του χώρου).

B. ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: Ξενοφών, Απομνημονεύματα B.2.13-14

«οὐκ οἶσθ' ὅτι καὶ ἡ πόλις ἄλλης μὲν ἀχαριστίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖται οὐδὲ δικάζει, ἀλλὰ περιορᾷ τοὺς εὖ πεπονθότας χάριν οὐκ ἀποδόντας, ἐὰν δέ τις γονέας μὴ θεραπεύῃ, τούτῳ δίκην τε ἐπιτίθῃσι καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἔἴς ἄρχειν τοῦτον, ὡς οὔτε ἂν τὰ ἱερὰ εὐσεβῶς θυόμενα ὑπὲρ τῆς πόλεως τούτου θύοντος οὔτε ἄλλο καλῶς καὶ δικαίως οὐδὲν ἂν τούτου πράξαντος· καὶ νῆ Δία ἐάν τις τῶν γονέων τελευτησάντων τοὺς τάφους μὴ κοσμήῃ, καὶ τοῦτο ἔξετάζει ἡ πόλις ἐν ταῖς τῶν ἀρχόντων δοκιμασίαις. σὺ οὖν, ὦ παῖ, ἐὰν σωφρονῇς, τοὺς μὲν θεοὺς παραιτήσῃ συγγνώμονάς σοι εἶναι, εἴ τι παρημέληκας τῆς μητρὸς, μὴ σε καὶ οὗτοι νομίσαντες ἀχάριστον εἶναι οὐκ ἐθελήσωσιν εὖ ποιεῖν, τοὺς δὲ ἀνθρώπους φυλάξῃ μὴ σε αἰσθόμενοι τῶν γονέων ἀμελοῦντα πάντες ἀτιμάσωσιν, εἴτα ἐν ἐρημίᾳ φίλων ἀναφανῇς. εἰ γάρ σε ὑπολάβοιεν πρὸς τοὺς γονέας ἀχάριστον εἶναι, οὐδεὶς ἂν νομίσειεν εὖ σε ποιήσας χάριν ἀπολήψεσθαι».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ**A.** Από το διδαγμένο κείμενο να μεταφράσετε το απόσπασμα: «Ἐπεὶ δ' ἡ πόλις τῶν συγκεκμημένων ... κρίσεως καὶ ἀρχῆς».**A1.** Ποιος εἶναι ο πρώτος λόγος που καθιστᾷ αναγκαία τη διερεύνηση της έννοιας της «πόλεως», ὅπως αυτός παρατίθεται ἀπὸ τον Αριστοτέλη; Να παρουσιάσετε το ιστορικό παράδειγμα που θα μπορούσε να τεκμηριώσει τα λεγόμενα του φιλοσόφου.**A2.** Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Σταγειρίτης φιλόσοφος, «πόλις» εἶναι «τό τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανόν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν». Να εντοπίσετε σε ποιο σημείο του ορισμοῦ της «πόλεως» διαφαίνεται ἡ έννοια της μεσότητος και να δικαιολογήσετε την ἀπάντησή σας. Στη συνέχεια, λαμβάνοντας ὑπόψη τον παραπάνω ορισμό και το παρακάτω μεταφρασμένο ἀπόσπασμα, να παρουσιάσετε την αριστοτελική ἀντίληψη για την αὐτάρκεια, καθώς και την τελ(ε)ολογική θεώρηση του Αριστοτέλη.

Αριστοτέλους Πολιτικά (Α 2, 5-6)

Ἡ κοινωνική οντότητα που προήλθε ἀπὸ τη συνένωση περισσότερων χωριῶν εἶναι ἡ πόλη, μια κοινωνική οντότητα τέλεια, που μπορούμε να πούμε ὅτι πέτυχε τελικά την ὑψιστή αὐτάρκεια· συγκροτήθηκε για να διασφαλίζει τη ζωή, στην πραγματικότητα ὁμως υπάρχει για να εξασφαλίζει την καλή ζωή. Ἡ πόλη, επομένως, εἶναι κάτι που ἦρθε στην ὑπαρξὴ εκ φύσεως, ὅπως ακριβῶς και οι πρώτες κοινωνικές οντότητες, αφού αυτή εἶναι το τέλος εκείνων κι αφού αυτό που λέμε φύση ενός πράγματος δεν εἶναι παρὰ ἡ μορφή που αυτό ἔχει κατὰ τη στιγμή της τελείωσης, της ολοκλήρωσής του: αυτό δεν λέμε, πράγματι, πως εἶναι τελικά ἡ φύση του κάθε πράγματος, π.χ. του ἀνθρώπου, του ἀλόγου ἢ του σπιτιοῦ, ἡ μορφή δηλαδή που το κάθε πράγμα ἔχει ὅταν ολοκληρωθεῖ ἡ ἐξελικτική του πορεία; Επίσης: Ὁ τελικός λόγος για τον οποίο υπάρχει ἕνα πράγμα εἶναι κάτι το ἐξοχο, και ἡ αὐτάρκεια εἶναι τελικός στόχος και, ἄρα, κάτι το ἐξοχο.

A3. Γιατί ἡ ἠθική φιλοσοφία εἶναι μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας σύμφωνα με τον Αριστοτέλη;**A4.α)** Με ποιες λέξεις του κειμένου ἔχουν ετυμολογική συγγένεια τα παρακάτω:

αρχιεπισκοπή, ἐναρξη, κεμήλιο, ιστός, ἐπίφαση, ἔπος.

β) Να γράψετε δύο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ἢ της νέας ἐλληνικής γλώσσας, ἀπλές ἢ σύνθετες, για καθεμιά ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις του κειμένου: οἰκούντων, κοινωνοῦσι.**B.** Να γράψετε τη μετάφραση του ἀδίδακτου κειμένου.**B1.** Να γράψετε τον τύπο που ζητεῖται για καθεμιά ἀπὸ τις παρακάτω λέξεις:**πεπονθότας:** το γ' πληθυντικό της ευκτικής μέλλοντα στην ἴδια φωνή**ἀποδόντας:** το β' ενικό της προστακτικής στον ἴδιο χρόνο στην ἄλλη φωνή**ἐπιτίθῃσι:** το γ' ενικό του παρατατικού στην ἴδια φωνή**χάριν:** την κλητική ενικού**τούτου:** τη γενική πληθυντικού στο θηλυκό γένος**παῖ:** τη δοτική πληθυντικού**μητρὸς:** τη δοτική πληθυντικού**καλῶς:** τον αντίστοιχο τύπο στο συγκριτικό βαθμό**πάντες:** την αιτιατική ενικού στο θηλυκό γένος**ἀπολήψεσθαι:** το β' ενικό της προστακτικής αορίστου β' στην ἴδια φωνή**B2. α.** Να γίνει πλήρης συντακτική ἀναγνώριση των παρακάτω λέξεων: ἀχαριστίας, θύοντος, συγγνώμονάς, σοι, φίλων.**B2. β.** οὐκ οἶσθ' ὅτι...ἐπιμελεῖται: Να αντικατασταθεῖ ἡ σύνταξη του οἶσθα ἀπὸ ἄλλη ἰσοδύναμη.**B2. γ.** ἐὰν δέ τις γονέας μὴ θεραπεύῃ: Να εντοπιστεῖ ἡ ἀπόδοση της ὑπόθεσης, να ἀναγνωριστεῖ το εἶδος του ὑποθετικού λόγου και να μετατραπεί ὥστε να δηλώνει την ἀπλή σκέψη του λέγοντος.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Η μετάφραση του διδαγμένου κειμένου δε δίδεται για λόγους οικονομίας χώρου.

A1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, στο πλαίσιο της διερεύνησης της «πολιτείας», δηλαδή του πολιτεύματος, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη για διερεύνηση του περιεχομένου της έννοιας της «πόλεως», δηλαδή της πόλης-κράτους, καθώς και της έννοιας του πολίτη. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα διαφαίνεται ένας από τους λόγους που καθιστούν επιβεβλημένη την εξέταση του περιεχομένου της έννοιας της πόλης-κράτους, που δεν είναι άλλος από τη διχογνωμία που υπάρχει σχετικά με την ανάληψη της πολιτικής ευθύνης γύρω από τις ενέργειες της πολιτικής εξουσίας («Νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν»). Το θέμα πράγματι αποτέλεσε σημείο διαφωνιών, δίχασε τις απόψεις, διαμορφώνοντας δύο ομάδες υποστηρικτών. Αφενός λοιπόν υπάρχουν εκείνοι που ταυτίζουν την πόλη-κράτος με μια απρόσωπη πολιτική οντότητα ως ενιαίο παράγοντα και αφετέρου εκείνοι που προσωποποιούν την πολιτική ευθύνη και την πόλη, και την ταυτίζουν με τον εκάστοτε φορέα εξουσίας, άλλοτε έναν («τὸν τύραννον») κι άλλοτε λίγους («τὴν ὀλιγαρχίαν»). Στην πρώτη περίπτωση η πολιτική ευθύνη επιρρίπτεται αφηρημένα στον κρατικό μηχανισμό της πόλης-κράτους, ενώ στη δεύτερη στα συγκεκριμένα πρόσωπα που εκπροσωπούν την εξουσία.

Το ιστορικό γεγονός που τεκμηριώνει τη διαπίστωση του Αριστοτέλη πρέπει να το αναζητήσουμε στο τρίτο βιβλίο των «Ιστοριών» του Θουκυδίδη. Ο Θουκυδίδης, λοιπόν, μιλώντας για μια συγκεκριμένη διένεξη των Πλαταιέων και των Θηβαίων, παρουσιάζει τους πρώτους να κατηγορούν τους δεύτερους για «μηδισμό» της πόλης τους κατά τους Περσικούς πολέμους και τους δεύτερους να απαντούν στη βαριά αυτή κατηγορία με τη φράση: «δεν ήταν η ξύμπασα πόλις που έπραξε τούτο, αλλά η δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν που τότε εἶχε τα πράγματα (= που τότε είχε την εξουσία στην πόλη)». Η «αμφισβήτηση» γίνεται πιο φανερή και πιο απτή, όταν κάποια στιγμή αλλάζει σε έναν τόπο το καθεστώς: σε τέτοιες περιστάσεις δεν είναι καθόλου σπάνιο το νέο καθεστώς να μην αναγνωρίζει ούτε τις συμφωνίες που είχε συνάψει το προηγούμενο καθεστώς. Η δικαιολογία-εξήγηση που προβάλλεται τότε είναι ότι «τις συμφωνίες δεν τις έκανε η πόλις-εμείς θα λέγαμε: το κράτος-αλλά ο συγκεκριμένος, κατά τη συγκεκριμένη εποχή, φορέας της εξουσίας».

Ωστόσο στα σημερινά κράτη έχει καθιερωθεί η αρχή του ενιαίου κράτους, σύμφωνα με την οποία όλες οι πράξεις του κράτους παραμένουν έγκυρες, όποιο κι αν είναι κάθε φορά το καθεστώς και η συνέχεια του κράτους δε διακόπτεται.

A2. Αξίζει να σημειωθεί πως στην πραγματικότητα ο ορισμός της «πόλεως» που παραθέτει ο Αριστοτέλης ανακεφαλαιώνει τις βασικές θέσεις της πολιτικής φιλοσοφίας του και βασίζεται στις θεμελιώδεις έννοιες της μεσότητας και της τελεολογίας - νομοτέλειας. Συγκεκριμένα, η μεσότητα διαφαίνεται στο επίθετο «ίκανόν», με το οποίο διαπιστώνεται η άποψη του φιλοσόφου για την αριθμητική ισορροπία του έμφυχου - ανθρώπινου δυναμικού της «πόλεως» προκειμένου να εξασφαλιστεί η αυτάρκεια. Η εξασφάλιση της αυτάρκειας επιτάσσει δηλαδή να μην είναι ο πληθυσμός της πόλης ούτε πολύ μεγάλος ούτε πολύ μικρός. Επίσης, η μεσότητα στην πολιτική κοινωνία εξασφαλίζεται με το πολίτευμα, το οποίο σε άλλο σημείο των Πολιτικών αποκαλεί ο Αριστοτέλης «πολιτεία» (σχῆμα κατεξοχήν) και στο οποίο κυβερνά ο λαός αποβλέποντας στο κοινό συμφέρον. Η «πολιτεία» περιγράφεται ως το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία κατέχει η μεσαία τάξη ή εκείνοι που έχουν μέτρια εισοδήματα. Είναι λοιπόν ένα μετριοπαθές πολίτευμα των οικονομικά μέσων πολιτών, οι οποίοι είναι συγχρόνως κάτοχοι των ηθικών αρετών, που αποτελούν μεσότητες ανάμεσα στην υπερβολή και στην έλλειψη. Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η έννοια της μεσότητας είναι για τον Αριστοτέλη καίρια σημασίας τόσο για την ηθική όσο και για την πολιτική του σκέψη.

Η λέξη αυτάρκεια είναι παράγωγη από το επίθετο αυτάρκης, και αυτό πάλι σχηματιζόμενο από το θέμα της αντωνυμίας αὐτός και του ρήματος ἄρκεω-ῶ. Στα Ηθικά Νικομάχεια ο Αριστοτέλης μας είπε καθαρά τι εννοεί με τη λέξη «αὐτάρκεια». Χρησιμοποιούμε, είτε, αυτή τη λέξη όταν θέλουμε να δηλώσουμε πως κάτι είναι και μοναχό του τέλειο αγαθό, ότι και μόνο του κάνει τη ζωή άξια να τη ζήσει κανείς, έχοντας το αίσθημα ότι δεν έχει ανάγκη από τίποτε άλλο. Στο δικό μας χωρίο η πόλις χαρακτηρίζεται «τέλεια», ακριβώς γιατί τίποτε άλλο δεν χρειάζεται πέρα από αυτήν ο πολίτης, αφού η πόλις είναι αυτάρκης, μπορεί δηλαδή και μόνη της να του χαρίσει το πιο μεγάλο αγαθό που είναι το εὖ ζῆν, η εὐδαιμονία. Μια πόλις λοιπόν είναι αυτάρκης: αν η γεωγραφική της θέση της εξασφαλίζει άφθονα τα υλικά αγαθά και τη βοηθάει στην εμπορική της ανάπτυξη, αν έχει τις απαραίτητες αμυντικές δυνατότητες, αν διαθέτει σύστημα χρηστής διοίκησης και, προπαντός, απονομής της δικαιοσύνης, επομένως αν είναι ανεξάρτητη ή, με άλλα λόγια, αν δεν χρειάζεται εξωτερική βοήθεια, για να καλύψει τις υλικές και ηθικές - πνευματικές - κοινωνικές ανάγκες της. Σύμφωνα με τον ορισμό της «πόλεως», η αυτάρκεια είναι ο απώτερος σκοπός της. Για τον Σταγειρίτη φιλόσοφο, η αυτάρκεια είναι και «τέλος» και κάτι το «βέλτιστον», δηλαδή τελικός στόχος και κάτι το έξοχο, και η πόλις διαφοροποιείται από τις άλλες κοινωνικές οντότητες (οικία, κώμη) λόγω αυτής της αυτάρκειας. Η πόλις συγκροτήθηκε με σκοπό την εξασφάλιση της ζωής (του ζῆν) των ανθρώπων, όμως χάρη στην αυτάρκεια που έχει πετύχει, υπάρχει με σκοπό την εξασφάλιση της καλής ζωής (του εὖ ζῆν), δηλαδή της ευδαιμονίας. Στην πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη η αυτάρκεια της «πόλεως» είναι το υπέρτατο αγαθό και ταυτίζεται με την ευδαιμονία των πολιτών, με το εὖ ζῆν.

Ήδη στα «Ηθικά Νικομάχεια», αλλά και στην 11η ενότητα των «Πολιτικών» έγινε αναφορά στην τελ(ε)ολογική θεώρηση, με βάση την οποία συγκροτείται η σκέψη του Αριστοτέλη. Η θεώρηση αυτή εντοπίζεται στη λέξη «τέλεια» του μεταφρασμένου αποσπάσματος που παρατίθεται. Μέσα στη λέξη αυτή ο αρχαίος Έλληνας άκουγε καθαρά τη λέξη τέλος, μια λέξη που δήλωνε τον σκοπό για τον οποίο είναι πλασμένο το καθετί, τον προορισμό του. Είναι φανερό ότι με αυτή τη σημασία η λέξη δεν δήλωνε ό, τι η δική μας λέξη τέλος ίσα - ίσα δήλωνε τη στιγμή της τελείωσης, της ακμής, της ολοκλήρωσης. Στη συγκεκριμένη λοιπόν περίπτωση του κειμένου μας το επίθετο «τέλεια»

λέγεται σε σχέση με την ολοκλήρωση του εξελικτικού κύκλου που παρακολουθούμε (οικία – κόμη – πόλις) με το νόημα αυτό η στιγμή της ολοκλήρωσης δηλώνει και το τέλος της εξέλιξης (η οποία όμως δεν οδηγεί σε μια τελική φθορά, αλλά σε μια τελική ολοκλήρωση).

A3. Βλ. σχολικό βιβλίο σελ. 178 «Τις αρετές ο αρχαίος Έλληνας...στο τέλος των Ηθικών Νικομαχείων του.»

A4. α) αρχιεπισκοπή: επισκοποῦντι, **ἐναρξῆ:** ἀρχῆς, **κειμήλιο:** συγκεμεμένων, **ιστός:** συνεστώτων, **ἐπίφαση:** φανερόν, **ἐπος:** εἰπεῖν

β) οἰκούντων: συνοικισμός, μέτοικος, **κοινωνοῦσι:** κοινωνικοποίηση, συγκοινωνία

B. Δε γνωρίζεις ότι και η πόλη δε φροντίζει ούτε και δικάζει καμία άλλη αχαριστία, αλλά ανέχεται να μην αποδώσουν ευγνωμοσύνη εκείνοι που έχουν ευεργετηθεί, ενώ, αντίθετα, αν κάποιος δε φροντίζει τους γονείς, (δε γνωρίζεις ότι) σ' αυτόν και επιβάλλει τιμωρία και αποδοκιμάζοντάς τον δεν του επιτρέπει να γίνει άρχοντας, επειδή τάχα αυτός ούτε θα μπορούσε να προσφέρει με ευσέβεια τις θυσίες που γίνονται για χάρη της πόλεως ούτε θα μπορούσε να κάνει κάτι άλλο καλά και δίκαια; Και μα το Δία, δε στολίζει τους τάφους των γονιών του, όταν αυτοί πεθάνουν, κι αυτό το ξεετάζει η πόλη κατά τις δοκιμασίες των αρχόντων. Εσύ, λοιπόν, παιδί μου, αν είσαι συνετός, θα παρακαλέσεις από τη μια τους θεούς να σε συγχωρήσουν, αν κάπως έχεις παραμελήσει τη μητέρα σου, μήπως και αυτοί δε θελήσουν να σε ευεργετούν αφού νομίσουν ότι είσαι αχάριστος, και από την άλλη θα προφυλαχθείς και από τους ανθρώπους μήπως αντιληφθούν ότι παραμελείς τους γονείς σου και σε περιφρονήσουν όλοι, και στη συνέχεια βρεθείς χωρίς φίλους. Γιατί, αν θεωρήσουν πως είσαι αχάριστος απέναντι στους γονείς σου, κανείς δε θα νομίζει ότι θα πάρει πίσω την ευεργεσία αν σε ευεργετήσει.

B1. πείσονται, ἀπόδου, ἐπιτίθει, χάρι, τούτων, παισί, μητράσι, κάλλιον, πᾶσαν, ἀπόλαβε

B2. α. ἀχαριστίας: αντικείμενο του «ἐπιμελείται», **θύοντος:** επιρρηματική αιτιολογική μετοχή ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο «οὐκ ἔα» γενική ἀπόλυτη(υποκείμενό της το «τούτου»), **συγγνώμονας:** κατηγορούμενο στο τούς θεούς μέσω του συνδετικού «εἶναι», **σοι:** ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, δοτική αντικειμενική στο «συγγνώμονας», **φίλων:** ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός, γενική αντικειμενική στο «ἐρημία»

B2. β. οὐκ οἶσθα καὶ τὴν πόλιν ἄλλης μὲν ἀχαριστίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελουμένην (κατηγορηματική μετοχή) /οὐκ οἶσθα καὶ τὴν πόλιν ἄλλης μὲν ἀχαριστίας οὐδεμιᾶς ἐπιμελεῖσθαι (ειδικό απαρέμφατο)

B2. γ. Απόδοση: τούτω δίκην τε ἐπιτίθῃσι καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἔα ἄρχειν τοῦτον. **Εἶδος:** αόριστη επανάληψη στο παρόν – μέλλον.

Απλή σκέψη του λέγοντος: εἰ δέ τις γονέας μὴ θεραπεύοι, τούτω δίκην τε ἂν ἐπιτιθείη καὶ ἀποδοκιμάζουσα οὐκ ἂν ἔωη ἄρχειν τοῦτον.

Επιμέλεια

Ομάδα Αρχαίων Ελληνικών Ε. Ο. ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ